

«Қой шаруашылығы» бағыты бойынша
«Биязылау бағытындағы ақжайық етті-жүнді қой
шаруашылығын жүргізу технологиясы» тақырыбына
өткізілген консультация туралы
ЕСЕП

Кеңес өткізу уақыты:
«20» қараша 2023 ж

Кеңес өткізу орны: Жәңгір хан атындағы Батыс қазақстан аграрлық техникалық университет, Жәңгір хан көшесі, 45.
Батыс Қазақстан облысы, Тасқала ауданы, Талдыбұлақ ауылы
«Ағайынды АА» АШӨК.

Ғылым жөніндегі проректор

Эксперт:

Мәжид

Шәмшідін Ә.С.

Галимуллина М.Р.

1. Кеңес беру үшін мәселелер: «Ағайынды АА» АШӨК ақжайық етті-жүнді кроссбредті қой тұқымын өсіруімен айналысады. Қойларды 2022 ж сатып алған. АШӨК басшысы Бекбулсинов Т.Т. кеңес беру барысында етті және етті-жүнді қой шаруашылығы бойынша әдістемелік және практикалық көмек көрсету, ерте еңесінен төлді айыру кезінде оларды өсіру технологиясы, қойлардың жеке бағалауын, яғни бонитировксын өткізу және асылтұқымды есеп жүргізуін ұйымдастыру, қошқарлар мен саулықтарды іріктеудің ротациялық схемасын пайдалана отырып табын құрылымын қалыптастыру, табынның гетерозиготалылығын сақтауды қамтамасыз ету, шаруашылықты мемлекеттік асыл тұқымды тізімге тіркеу үшін табынның асыл тұқымды мәртебесін алуға практикалық көмек көрсету сияқты мәселелерді шешіп беруін сұрады.

2. Ұсыныстар. Тасқала ауданында орналасқан ақжайық етті-жүнді кроссбредті қой тұқымын өсіретін «Ағайынды АА» АШӨК келесідей кеңестер берілді. Қой шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы жеке өндірістік процестер мен тәсілдерді қамтиды: қойларды ұстау және азықтандыру, аналықтарды ұрықтандыру және ұрықтандыру, жануарларды қырку және ветеринарлық өңдеу, төлдерді өсіру және басқалар. Барлық осы процестер өзінің тән ерекшеліктері бар жекелеген операциялардан құралады. Қой шаруашылығы технологиясы табиғи-климаттық, шаруашылық және жемшөп өндіру жағдайларына тікелей тәуелді. Материалдық-техникалық базасы нашар шаруа (фермерлік), жеке қосалқы және басқа да шаруашылықтарда қой шаруашылығының дамуымен қатар жүретін қазіргі экономикалық жағдайларда мал шаруашылығының осы саласын жүргізудің аз шығынды технологиясының теориялық және практикалық негіздерін әзірлеу талап етіледі.

Қазіргі уақытта қой шаруашылығы өнімдерінің негізгі өндірушілерінің бірі шаруа (фермерлік) және халықтың жеке қосалқы шаруашылықтары болып табылады.

Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы мына төмендегі биологиялық, техникалық, ұйымдастыру-экономикалық кешенді мәселелерді шешуге бағытталады:

- мал тұқымын асылдандыру жұмысын жүйелі жүргізу арқылы жоғары өнімді, дене бітімі мықты, өміршең мал өсіру;
- малды өз төлінен өсіру, табынның құрылымын жақсарту, қысыр аналық қалдырмау, бар малды интенсивті пайдалану;
- жемшөп базасының берік қорын құру, қолда бар жемшөпті, жерді, жайылымды тиімді пайдалану, малды толық қажетінше азықтандыру;
- төлді шығынсыз жылдам өсіру, табынды қажетінше толықтырып отыру, етке, сатуға арналған малды тиімді бордақылау;
- жыл маусымына, мал шаруашылығының бағытына қарай малды бағып-күту;
- мал дәрігерлік-санитарлық талаптарды қатаң орындау, зоогигиеналық талаптарға сай малды күтіп-бағу, азықтандыру;
- мал фермаларының көлемін, онда ұсталатын мал топтарын анықтау;
- қажетті машиналар мен құрал-жабдықтар жүйесін есептеп, таңдап алып орналастыру;
- еңбек ұйымдастыру және ақы төлеу жұмыстарының жүйесін таңдау, шаруашылық есеппен көтерме ақы төлеудің прогрессивті түрлерін пайдалану;
- өнімдерді алғашқы өңдеуден өткізу, оны сақтау мен тасымалдауын шешу, маркетинг жүргізу.

Сонымен мал өнімдерін өндіру технологиясы типті жүйе болып табылады. Жоғарыда көрсетілген биологиялық, техникалық, ұйымдастыру-экономикалық жұмыстардың барлығы өзара үйлесімді орындалғанда жоғары сапалы мол және арзан өнім шығарылады, еңбек өнімділігі де арта түседі. Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясының негізгі бөлімдері болып: малды өсіру, бағып-күту, азықтандыру, жер-

суды пайдалану, жемшөпті ұқсатып беру, еңбекті барынша жеңілдету, механикаландыру, еңбекті пайдалы ұйымдастыру мәселелері жатады. Олардың әрқайсысы әдейі кеңінен тоқтауды қажет етеді. Егер де қой фермаларында алдыңғы қатардағы шаруашылықтарда қолданылып жүрген қойды бағып-қағу, өсіріп тәрбиелеу технологияларын бұлжытпай қолданып отырса, республикамызда қой басы да, оның ет өнімділігі де үлкен жылдамдықпен өсер еді. Ол үшін қой отарларында зоотехниялық-малдәрігерлік шаралар өз уақытында, жоспарлы түрде жүзеге асырылып отыруы тиіс. Әзірше біздің республикада көптеген қой фермаларында зоотехниялық-малдәрігерлік шаралар төмен дәрежеде жүргізіледі. Кейбір фермаларда, көптеген жеке шаруашылықтарда ешқандай зоотехниялық-малдәрігерлік ғылымға сәйкес жұмыстар жүргізілмейді.

Қой шаруашылығында еркін, кластық, қолмен шағылыстыру және қолдан ұрықтандыру қолданылады.

Жеке секторда жеке қосалқы және ұсақ шаруа және фермерлік шаруашылықтарда қошқарлар мен аналықтар, әдетте, ұзақ уақыт бірге ұсталады, бұл қан араласуды қоса алғанда, туыстығы әр түрлі дәрежедегі инбредті жануарларды алуға әкеп соқтырады. Табиғи, бақыланбайтын инбридинг, әдетте, әртүрлі ауруларға өнімділік, ұдайы өндіру, резистенттілік көрсеткіштерінің төмендеуімен сүйемелденетіні белгілі.

3. Күтілетін нәтиже. Қазіргі уақытта жеке қосалқы және ұсақ шаруа және фермер қожалықтарында негізінен қойларды еркін шағылыстырады. Шаруа (фермер) қожалықтарында инбридингке жол бермеу үшін еркін шағылыстыру кезінде бірқатар тәсілдерді ұсынуға болады.

1. Өз табында өсірілген тұқымдық қошқарларды екі жылдан асырмай пайдалану қажет, ол өз ұрпақтарын ұрықтандырмауы үшін. Аталық қошқарларды 1,5 және 2,5 жаста пайдалану қажет. 2,5 жастағы қойдың жасы өткеннен кейін табыннан шығару қажет (немесе басқа шаруашылыққа сату немесе басқа өндірушіге ауыстыру қажет).

Осылайша, инбридингті жоюға болады, бірақ ол үшін 2 жастағы өндірушілерді өз жөндеу қойлары арқылы жиі (жыл сайын) ауыстыру қажет. Бұл әдіс қой иесі қымбат өндірушілерді сатып алуға қосымша шығындарды болдырмауға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, ұсақ да, ірі шаруа қожалықтарында аға-інілері мен апа-сіңлілерінің қосарлануына жол беруге және мал дәрігерлік пайымдаулар бойынша репродуктордан шаруа (фермер) қожалықтарына шағылыстыру кезеңінде қошқардың уақытша берілуін тәжірибеге алуға болмайды.

2. Саны аз қой басы бар шаруашылықтарда инбридингті болдырмау үшін еркін шағылыстыруды пайдалану кезінде келесі кезеңдерді қамтитын кезеңде қошқарларды аналықтарға топтық іріктеу және есепке алу жүйесінің көмегімен мүмкін болады:

2.1. Асыл тұқымды мал төрт бірдей топқа бөлінеді. Жануарларға жеке-жеке сол жақ құлаққа тіліктер қойылған: бірінші топ - бір тілік, екінші - екі тілік, үшінші - үш тілік, төртінші топ - төрт тілік.

2.2. Барлық аталық қошқарларды еркін шағылыстыру кезінде бір қойға 15-20 аналық есебінен төрт топқа бөледі: қошқарларды да оң жақтағы тіліктермен жеке таңбалануға ұшырайды: бірінші топ - бір тілік т.б.

2.3. Шағылыстыру науқанының бірінші жылында (екі ай мерзімге) аналықтардың бірінші тобына бір тілігі бар қошқарларды, екіншісіне - екі тілігі, үшіншісіне – үш және төрт тілігі бар қошқарларды жібереді.

2.4. Шағылыстыру науқанының екінші жылында қойлар да бірінші жылдағыдай саулық топтарына бөлінеді. Бұл шағылыстырудың бірінші жылынан бастап екі жылдан кейін ғана жөндеу үшін топтарға қайтарылатындығымен түсіндіріледі.

2.5. Шағылыстырудың бірінші жылынан бастап үшінші жылы жөндеу ретінде өз топтарына(отарларға) келеді. Шағылыстыру кезінде қошқарларды тағайындау:

- бірінші топтағы саулықтарға төртінші топтағы қошқарларды тағайындайды;
- екінші топтағы саулықтарға-бірінші топтағы қошқарлар;
- үшінші топтағы саулықтарға-екінші топтағы қошқарлар;

- төртінші топтағы саулықтарға-үшінші топтағы қошқарлар.

2.6 Шағылыстыру науқанының төртінші жылы аналықтардан басқа, өз топтарына шағылыстыру екінші жыл шағылыстыру келеді. Қошқарларды тағайындау шағылыстырудың үшінші жылдағыдай ұқсас болады.

2.7. Шағылыстыру науқанының бесінші және алтыншы жылы өз топтарына аналықтарды, ұрықтандырудың бірінші, екінші, үшінші және төртінші жылдарынан шығарады. Бірінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға(1 тілік) үшінші топтағы қошқарлар (3 тілік), екінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға (2 тілік) - төртінші топтағы қошқарлар (4 тілік), үшінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға (3 тілік) - бірінші топтағы қошқарлар (1 тілік), төртінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға –екінші топтағы қошқарлар (2 тілік) тағайындалады.

2.8. Шағылыстыру науқанының жетінші және сегізінші жылында өз отарларында бірінші, екінші, үшінші, төртінші, бесінші және алтыншы шағылыстыру болады. Бірінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға (1 тілік) екінші топтағы қошқарлар (2 тілік), екінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға (2 тілік) -үшінші топтағы қошқарлар (3 тілік), үшінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға - төртінші топтағы қошқарлар (4 тілік), төртінші топтағы саулықтар мен тұсақтарға- бірінші топтағы қошқарлар (1 тілік) тағайындалады.

2.9. Тоғызыншы және оныншы жылдардан бастап науқанның ұзақтығына сәйкес қойларды топтарға (отарға) тағайындау бірінші және екінші жылдары бүкіл сегіз жылдық циклды одан әрі қайталай отырып жүзеге асырылады.

Туған кезде, ұрпақтар (қозылар) науқан кезеңінде жеке таңбалауға ұшырайды (құлаққа сырғалар салынады). Жыл сайын тоқтыларға саулықтардағыдай сырғалар сол жақ құлаққа орналастырылады, ал оң жақ құлағындағы еркек қозыларға осы топтарға тағайындалған қошқарлармен бірдей.Топтарда аналық мал басын толықтыру тек өз топтарынан алынған ұрпақтар есебінен жүргізіледі. Өндірушілерді толықтыру шағылыстыру кезінде тағайындалған қошқарларды ажыратумен белгіленген топтардың жоғары өнімді ұрпақтарымен ғана жүзеге асырылады.

Өндірушілерді ұзақ мерзімді пайдаланудың ұсынылып отырған жүйесін пайдалану қатаң есепке алу кезінде терең асылдандыру жұмысымен қойларды таза тұқымды өсіруді жүргізуге мүмкіндік береді.

Асыл тұқымды және алынатын өнімнің сапаларын жетілдіру үшін жыл сайын келесі жұмыс жүргізіледі:

- стандарт талаптарына сәйкес барлық жыныстық-жастық топтағы қойларды жеке бағалау;

- негізгі тұқымдық қошқарлардың конституциялық - өнімділік сапасы мен өнімділік көрсеткіштерін қарау және нақтылау;

- табын малдарының өнімділігін, шығу тегі мен асыл тұқымды пайдалануын жеке есепке алу.

Қойларды топтап іріктеуге негізделген саны аз популяциялардағы қойларды өсіру әдісі инбридингті болдыртпауға және малды өз төлінен өсіру есебінен, өндірушілерді ұзақ уақыт тиімді пайдалану арқылы мал басын көбейтуге мүмкіндік береді.

